

Publikacijos

NEŽINOMI PROFESORIŲ MYKOLO IR
VACLOVO BIRŽIŠKŲ LAIŠKAI

DALIA STRIOGAITĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto
Šiuolaikinės lietuvių literatūros skyrius
Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius, Lietuva

Pluoštelis Mykolo ir Vaclovo Biržiškų laiškų rastas Los Andžele (JAV), rašytojos Petronėlės Orintaitės namuose. Po jos mirties teko 2000-ųjų metų rudenį ten lankytis – tvarkyti ir išsiųsti Lietuvon rašytojos literatūrinį archyvą, pasižymintį, be kita ko, gausia epistolika.

Minimi laiškai yra du Mykolo Biržiškos (1882–1962) ir trys Vaclovo Biržiškos (1884–1956), iš viso penki vienetai. Abu broliai profesoriai – išskirtinės asmenybės lietuvių kultūroje: aktyvūs visuomenininkai ir kultūrininkai nuo pat spaudos draudimo epochos iki modernių XX a. vidurio laikų, garsūs mokslininkai, reikšmingų veikalų autoriai, spaudos darbuotojai. Mykolas Biržiška – Vasario 16-osios akto signataras, Lietuvos universiteto rektorius, o Vaclovas Biržiška – žymiausias lietuvių bibliografas, Universiteto bibliotekos direktorius. Todėl Biržiškų gyvenimo epizodai ir konkrečios jų mokslinės, kultūrinės, visuomeninės veiklos detalės vertos tikro dėmesio. Su P. Orintaitė abu profesorius siejo rūpinimasis lietuvių dvasine kultūra, literatūra.

Šie laiškai jau daugiau kaip penkiasdešimties metų senumo (susirašinėta pokario metais, pasitraukus nuo sovietinės okupacijos iš Lietuvos ir gyvenant Vokietijoje, o vėliau JAV). Nors bendraujant yra išlaikytas tam tikras atstumas (rašo profesoriai savo buvusiai studentei, amžiumi už juos gerokai jaunesnei), bet laiškai nuoširdūs, atviri, o Vaclovo Biržiškos net gana išsamūs ir emocingi. Jie perteikia nemaža autentiškos medžiagos iš abiejų profesorių, o ir apskritai lietuvių išeivijos gyvenimo. Ryškiai atsispindi abiejų brolių asmenybės bruožai, jų moksliniai interesai ir praradimai atsидūrus emigracijoje. Jaudina jų nepaliaujamas rūpinimasis lietuvių raštijos tyrinėjimu, meilė Lietuvai, tikėjimas į ją sugrįžti, kilnios adresantų ir adresatės pastangos padėti vieni kitiems, bent moraliai paremti sunkiomis išeivijos gyvenimo sąlygomis. Kaip geranoriškai Vaclovas Biržiška dalijasi savo gausiomis žiniomis! Kaip desperatiškai senatvėje jis ima kalbėti apie tai, kad jo darbai nevertinami, nereikalingi!

Šie laišakai įdomūs ir vertingi daugeliu požiūrių: kaip iškilių mūsų kultūros asmenybių rašytinio palikimo dalelė, kaip praeities epochos dokumentas – senosios lietuvių profesūros dvasinio veido bei žmogaus likimo atspindys, kaip išeivijos gyvenimo ir darbo sąlygų, nuotaikų bei tarpusavio bendravimo atšvaitas. Laiškai neabejotinai bus naudingi literatūros istorikams, kultūrologams, knygotyrininkams, o labiausiai Biržiškų biografams, jų veiklos tyrinėtojams.

Turint galvoje, kad ir Mykolo, ir Vaclovo Biržiškų epistolinis palikimas nėra surinktas ir išleistas, o lig šiol paskelbta tik visai nedidelė jo dalis, ši publikacija gali būti ir tam tikra paskata pasirūpinti Biržiškų epistolikos leidiniu.

Čia pateikiami laišakai yra visai nežinomi. Mykolo Biržiškos vienas laiškas ir vienas atvirlaiškis yra siųsti 1947 metais, lietuvių pabėgėliams dar gyvenant Vokietijoje; jie rašyti ranka mėlynu rašalu. Vaclovo Biržiškos trys laišakai – kiek vėlesnio laikotarpio (1951 m. ir 1954 m.), kai persikėlė į JAV; rašyta mašinėle, o pasirašyta ranka. Rengiant spaudai kalba netaisyta, nebent kokia rašybos klaidelė (paliekami ir Vaclovo Biržiškos kalbos rusicizmai).

Laiškų originalai yra atiduoti saugoti į Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraščių skyrių.

Įteikta 2002 m. vasario mėn.

* * *

47.9.21

Gerbiamoji!

Tamstos 9.15 raštą gavau 9.18. Savo Pareiškimą čia įdedu. Tikslesnio rašyti negaliu, o Pabaltijo Universitetas jokių dokumentų išdavinėti neturi teisės¹.

Tamsta gėriesi mano „jauna ištverme“... Deja, senatvė, ypačiai tremtinių gyvenimo sąlygose, gerokai jaučiasi ir darbą sutrukdo, nekalbant apie tai, jog Vokietijon nepavyko man parvežti nei vienos knygos, nei vieno rankraščio ir viską tenka duoti – net kursui – iš galvos, iš atminties, kuri ir sušlubuoja, o čia dar visokie kaulų skausmai, žmonos negalavimai (jai juk 68-ri metai), stovykliniai varžymai ir kitokie „malonumai“. Man ypač gaila tos medžiagos, kurią teko palikti Vilniuje ir kuri arba žuvo, arba jei ir išliko, niekas kitas jos panaudoti nesugebės iš mano išrašų. Tai: 1) medžiaga Daukanto, Stanevičiaus, Zabičio, Valiūno, Jucevičiaus, Ivinskio, Valančiaus ir kitų mokslo metams nušviesti, 2) senojo Vilniaus universiteto 5000–6000 studentų sąrašas su kartais labai reikšmingomis apie juos žiniomis, jų tarpe Daukantui, Stanevičiui ir

¹ Petronėlė Orintaitė-Janutienė, 1944 m. pasitraukusi į Vokietiją, nuo 1945 m. mokytojavо Augsburgio lietuvių pabėgėlių gimnazijoje. Buvo pametusį Universiteto diplomą, tad kreipėsi į profesorių ir savo diplominio darbo oponentą M. Biržišką, tuomet dirbusį Pabaltijo universitete (Pinnberge), gal šis galėtų jai parūpinti dokumentą, patvirtinantį aukštojo mokslo baigimą.

t. t., 3) šiaip daugybė išrašų 1800–1864 m. mūsų kultūros istorijai, nekalbant apie medžiagą mūsų dainų istorijai, kaip štai Daukanto dainynui. Na, ką daryti! Gaila ne manęs, tik Lietuvos, kuriai nebebus galima čia pasinaudoti, gal net kai ji atgaus nepriklausomybę ir aš (?) grįšiu, tik medžiagos neberasiu, o iš naujo ją žymėtis ir apdirbinėti būsiu per senas. Tamsta, minėdama mano „kultūros istorijai neįkainojamai vertingus mokslinius straipsnius“ arba būsi supainiojusi su manais brolio Vaclovo, kuris tikrai turi kiek su savim pasiėmęs ir naujai surastos medžiagos, kuris kiek ir spaudai yra tremtyje pateikęs, arba turi galvoje Lietuvoje spausdintus, nes tremtyje nieko mokslinio nesu spausdinęs ir negaliu spausdinti.

Spaudžiu Tamstai ranką ir linkiu sėkmės darbe ir gyvenime čia ir Lietuvoje.

Mykolas Biržiška

Pinnebergas

* * *

47.10.31

Malonioji Tautiete!

Užvakar gavau Tamstos siuntinį – ačiū. Bene bus jau treji metai, kai dešros nesu valgęs. Tiesa, žmona mane pataiso: „Ko meluoji? Kai kada ir dabar virtuvėje dešragalį gauni“. Taip, tik dešriško skonio nė nepajuntu. Tai matai Tamsta, kaip esu sumaterialėjęs! Tik visgi nemanyk Tamsta, kad jau tikrai badautume – kad ir blogiausia mūsų stovykla (valgio atžvilgiu) visame britų ruože (tiesa, ji geresnė negu mūsų pernykštė Hamburgo Zoo – lagery), vis dėlto su gerų Lietuvos dievų pagalba, o ypačiai gerų mūsų tautiečių – čia iš JAV, čia iš Švedijos, čia kad ir iš kitų stovyklų – esame aprūpinti papildomai ir išlaviruojame. Gėstame, be abejo, bet dar tebebajėgiame dirbti, įveikdami šiaip ar taip savo seniškus negalavimus arba senus savo įpročius, nedarydami iš to sau tragedijos. Liūdniausia man, jog per tiek metų – o ypačiai vokietmečiu – mano surinkta iš archyvų ir bibliotekų medžiaga mūsų XIX–XX a. kultūros ir literatūros istorijai – gražiausia – Vilniuje bus žuvusi. Nieks kitas tokios medžiagos nebesurinks. Brolis savo medžiagos dalį yra išgelbėjęs, stengiasi ją šiaip ar taip paskelbti, bet, kaip rodo jo *Rašytojų kalendoriaus*² likimas, dėl to visokie pasiūtę durneliai skandalus jam kelia. Man – be medžiagos atsidūrusiam – tenka versties atmintim – kaip vorui iš savęs kažkokius (rizikingus!) „voratinklius“ leisti. Ačiū už siuntinį. Kaip sekasi Tamstos darbai? Spaudžiu ranką.

Myk. Biržiška

² Kalbama apie Vaclovo Biržiškos „Lietuvių rašytojų kalendorių“, išleistą Tiubingene 1946 metais. Jis kritikuotas laikr. *Žiburiai*, 1947, rugsėjo 20. Tame pat laikraštyje (1947, spalio 25) yra Vac. Biržiškos atsakymas kritikams.

1951.I.9

Mieloji Ponia,

Kaip tik buvau besiruošiąs vienam mano prieteliui rašyti ir prašyti gauti man *Šulinį sodyboj*³, kaip šiandien paštas jį man atnešė tiesiog iš Tamistos. Dideliausias ačiū – tai man buvo gražiausioji Naujų Metų dovana. Tik, deja, mums, plunksnos darbininkams, reikėtų būti kiek labiau praktiškiems – jei patys, knygą parašę ir susilaukę jos išleidimo, dar ją nemokamai visiems siuntinėsime, tai kaipgi prisipsirsimė tuos visus senus ir naujus amerikontus knygas pirkinėti? O jei jų nieks nepirks, tai nebus kam jų ir leisti, nes nieks nenorės kišti pinigų į tokį nepelningą biznį, kaip knygos. Tačiau nuoširdžiausiai džiaugiuos, kad Tamistai ir čia pavyko savo knygą išleisti. Vis lašas po lašo akmenį pratašo – maž po maž ir senieji amerikontai, pamatę, kad tie lietuviai ne vien istorijas apie Ali Babą ar Michaldos pranašavimus parašo ir išspausdina, bet kad lyginasi savo knygų turiniu ir išore net geriausiems amerikiniams leidiniams, nustos abejojti lietuvių pajėgumu išsilaikyti kultūrinių tautų tarpe. Džiaugiuos, kad Tamistai pavyko išleisti tokių jautrių eilėraščių knygą ir kartu pavydžiu. Nes mano sritis kita – niekam neįdomi, tai ir su tų knygų leidimu daug sunkiau – tikėjas dar praėjusiais metais pamatyti vieną jų išspausdintą, bet jos spausdinimas *Naujienuose* buvo nutrūkęs, privažiavus prie paskutiniojo skirsnio, ir vos dabar žada jį pradėti spausdinti⁴. O ir išspausdinus, kas pagaliau skaitys? Kam įdomu knaisiotis po įvairias senas knygas, kurios ir sudaro kone visų mano Vokietijoje ir čia parašytų maždaug 20 knygų turinį? Kadaise, dar tais laikais, kada Tamista berods ir vaikščioti nemokėjote, ir aš buvau įsivaizdavęs, jog galiu eilėraščius rašyti ir jų kiek jau buvau ir prisispausdinęs, bet laiku susigriebiau, kad nesu joks poetas, tai ir mečiau šį darbą. Ir gerai padariau. Nes kaip tik šiomis dienomis viename amerikiniame lietuviškame laikraštyje iš 1908 m. radau vieną savo eilėraštį, kurio niekadoms nebuvau spaudoje matęs, nes ano laikraščio nei Petrapilyje gyvendamas, nei paskiau Lietuvoje niekadoms savo rankose neturėjau, ir paskaitęs išsigandau – kaip aš galėjau tokį eilėraštį parašyti ir kaip tokį galėjo dar koks laikraštis spausdinti. Bet užtat tik paskaitęs Tamistos rinkinį, ne vienoje vietoje turėjau ir akis trinti, nes vis ašaros jas užtemdavo. Tą už tas ašaras Tamistai dar kartą didelį ačiū Jūsų

Vac. Biržiška

Rašau šį laišką į Chicago, nors adrese, padėtame ant voko, du kartus buvusi pakartota gatvė, bet miestas nenurodytas – bet pašto ženklų štampos, rodos, iš Chicagos.

³ Tai P. Orintaitės eilėraščių rinkinys „Šulinys sodyboj“ (Čikaga, 1950).

⁴ Vac. Biržiška kalba apie savo „Senųjų lietuviškų knygų istoriją“, spausdintą tęsiniais *Naujienu* dienraščioje. Vėliau ji buvo išleista atskira knyga kaip Čikagos lietuvių literatūros draugijos leidinys (1 d. – 1953 m., 2 d. – 1957 m.).

1951.I.17

Mieloji Ponia

Nesistebėkite, kad į Jūsų laišką tuojau atsakau, bet man ypač malonu buvo sužinoti, kad ne tik mes, seniai, mūsų atgimimo praeitimi esame susidomėję, bet ir Jūs, jaunieji⁵. Tačiau vargu ar sugebėsiu Jums duoti patenkinamą atsakymą. Juk vis dėlto, kad ir daug viso ko prirašėme, bet pilno mūsų spaudos uždraudimo laikotarpio vaizdo nesame davę. Vienas tiktai prof. Mykolas Römeris savo lenkiškame rašte *Litwa*, išspausdintame dar prieš pirmąjį pasaulinį karą, davė vienintelį ligi šio laiko pilnesnį ir rimtesnį spaudos uždraudimo kovos ir mūsų tautinio atgimimo vaizdą. Iš dalies ten kai kas ir paseno, ir dėl to, mano ir brolio Mykolo prikalbintas, jis paskutiniaisiais metais prieš šį karą ruošė lietuvišką, visai perdirbtą šios *Litvos* leidimą, bet taip jo ir nespėjo užbaigti ir ... mirė. Tačiau mano asmeniniu įsitikinimu vieną gražiausių tuo žvilgsniu darbą, kuris duoda ir daug tokios medžiagos, į kurią kiti visiškai nekreipdavo dėmesio, parašė mano brolis Mykolas jau tremtyje – Melbecke. Nežiūrint, kad jam teko rašyti vien iš atminties, tai išėjo gražus darbas, o jo kitus faktiškus paklydimus taisiau jau aš, kuomet anksčiau Pinneberge, o paskui čionai⁶ jį visą mašinėle nurašiau ir kartu kiek ištaisiau ir papildžiau. Tačiau ir ši knyga, kuri turėtų ne mažiau kaip 500 spausdintų puslapių, lieka rankraščiu ir toks greičiausiai liks ligi Lietuvon sugrįšime, nes čia jos nieks nespausdins⁷. O atvirai pakartosiu, kad tai būtų, kad ir mano brolio rašyta, viena gražiausiųjų knygų iš lituanistikos, kokią aš savo rankose turėjau. Tačiau nei Römerio *Litwa*, nei mano brolio darbu negalėsite pasinaudoti, nors gal kas iš senesniosios kartos tą *Litwą* čia ir turėjo. Visa bėda ta, kad čia, Amerikoje, nėra absoliučiai nė vienos lietuviškos bibliotekos tikra to žodžio prasme. Jei bent kun. Juro Bostone, tačiau jos man neteko matyti. Tačiau norint šį klausimą pastudijuoti, susidaryti bendrą vaizdą tų nuotaikų, kuriomis gyveno Vaičičio karta (tai iš dalies ir mano, nes jis už mane buvo vos 8 metais vyresnis, o aš į Petrapilį

⁵ P. Orintaitė rinko medžiagą apie savo kraštiečių poetą Pr. Vaičiūtį, norėjo rašyti romaną (?). Matyt, tuo reikalu kreipėsi į prof. Vac. Biržišką. Bet kūrinio neparašė. Tarp jos rankraščių rastas poemos (?) apie Pr. Vaičiūtį fragmentas. Savo sukaupą faktinę medžiagą gerokai vėliau rašytoja perdavė Pr. Vaičičio kūrybos tyrinėtojiui Zeniui Šilieriui (susirašinėjo su juo Atgimimo metais).

O šio Vac. Biržiškos laiško pagrindu Kazys Januta, P. Orintaitės vyras, yra spaudoje paskelbęs straipsnį (laiškas cituojamas, bet nenurodoma nei adresatė, nei laiško parašymo tikslas):

Iš Vac. Biržiškos laiško apie poeto Pr. Vaičičio laikus. *Naujienos*, 1971, vasario 13. Parašas: L. Br.

⁶ T. y. Amerikoje.

Vac. Biržiška nuo pat atvykimo į JAV 1949 m. spalį iki 1951 m. spalio gyveno Alenos ir Mykolo Devenų sodyboje Watertowne (Konektikuto valstijoje), kur svetingi šeimininkai buvo priglobę visą būrį lietuvių inteligentų imigrantų.

⁷ M. Biržiškos veikalą, pavadintą „Lietuvių tautos kelias“, 1–2 t., išleido „Lietuvių dienų“ leidykla Los Andžele 1952–1953 metais.

atvažiavau studijuoti praėjus vos 2 metams nuo jo mirties), šiek tiek reikalingos medžiagos būtų galima sulasinėti ir čia. Čia visų pirma daug duotų Kudirkos *Raštai*, ypač jų antrasis tomas su *Tėvynės Varpais*. Vaičaitis kaip tik buvo varpininkiškos orientacijos, nors į tiesioginę kovą prieš klerikalizmą neišitraukdavo. Bet jau tuo laiku sugebėdavome atskirti religiją nuo kunigų politikos, ir varpininkų tarpe buvo nemaža rimtai tikinčių žmonių. Šiaip labai daug medžiagos Lietuvos vidaus gyvenimui nušviesti 1890–1901 m. surasite ano laiko *Vienybėje Lietuvninkų*, kurioje ir pats Vaičaitis 1897–1901 m. (ir dar 1902 m.) bendradarbiavo, čia spausdindamas beveik visus savo eilėraščius. Pravartu būtų, tarp kita ko, sulygtinti jo *Raštų* eilėraščių tekstą su tuo tekstu, kuris buvęs išspausdintas *Vien.[ybej] Liet.[uvninkų]*, ar jo neiškreipė leidėjai, nes tuomet jau toki buvo mada, kad kiekvienas raštų leidėjas būtinai taisė autoriaus tekstą ir dažniausiai jį visiškai iškreipdavo. Pvz., kada mano įkalbėtas Boruta prieš pat šį karą buvo pradėjęs ruošti Vienažindžio eilėraščių naują leidimą ir sulygino tekstą su kai kuriais surastais Vienažindžio rankraščiais, tai mum abiem paaiškėjo, kad tai, kas eina Vienažindžio vardu, dažnai yra visai ne jo parašyta. O ir man pačiam jau čia, Amerikoje, pavyko surasti kai kurių jo eilėraščių pirminį tekstą, visai skirtingą nuo to, kurį paskelbė kun. Žebrys. Tai toje anų metų *Vienybėje Lietuvninkų* buvo sistemingai kas savaitę spausdinama santrauka visų žinių iš lietuviškų prūsinių laikraščių ir plačiausios korespondencijos iš Lietuvos, rašytos ligi berods 1895–1896 m. prisidengusių įvairiais slapyvardžiais M. Davainiaus Silvestraičio (iš Žemaitijos, Vilniaus ir Latvijos, taip pat ir iš Rusijos) ir Vinco Šlekio iš Suvalkijos. Šie buvo tuo laiku net nuolatiniai apmokami korespondentai. Paskiau rašė kiti. Be šios *Vienybės Lietuv.[ninkų]* negalėsime apsieiti, rašydami by kokį darbą iš paskutiniųjų keliolikos spaudos uždraudimo metų. Kadangi anais laikais *Vienybė* buvo spausdinama pakenčiamame popieriuje (ne taip, kaip vėlesnioji nuo 1914 m.) ir būdavo įrašoma, tai pas daugelį asmenų čia Amerikoje nemaža kompletų išliko. Aš pats jau čia surinkau 1890–1896 m. ir 1904–1907, 1914, 1921 ir 1922 m. kompletus, bet, man atrodo, kad, pasiknaisiojus tų pačių *Naujienu* archyvuose, kuriems berods atiteko ir Olševskio Lietuvos archyvai, galima būtų nemaža surasti. Taip pat ir kituose ano laiko Amerikos lietuvių laikraščiuose, net toje pačioje milukinėje *Žvaigždėje*, o ypač *Lietuvoje* taip pat būdavo gausu žinių ir korespondencijų iš Lietuvos. Nemanau, kad kas ypatingo, Vaičaitį liečiančio, būtų buvę Miluko ir Pranaičiutės archyvuose, tačiau, jei ir buvo, tai žuvo. Milukui mirus, visas kambarys lietuviškų spaudinių ir rankraščių pripildytas (o jų tarpe buvo ir didžiausių retenybių – tarp kito ko, ir Daukanto autentiški rankraščiai) buvęs bene į krosnį visas išmestas. Koks buvęs Pranaičiutės archyvo likimas, sužinoti neteko, bet visai galimas daiktas, kad toks pats. Liūdnas tai faktas, bet jau jo neatitaisysi⁸.

⁸ Tai XIX a. pab. ir XX a. I pusės JAV lietuvių spaudos darbuotojų bei leidėjų – kunigo Antano Miluko ir Julės Pranaitytės archyvų žuvimo istorija.

Toks pat likimas laukia ir kitų senesniųjų čionykščių veikėjų archyvų ir knygų rinkinių, nes ALT atkakliai vengia by kokio kultūrinio darbo.

Kaune turėjau, kaip ir kitiems mūsų ne tik seniesiems, bet ir naujesniems rašytojams surinkęs gausią biobibliografinę medžiagą, bet iš Lietuvos bėgdamas sugebėjau paimti tik jos dalį – rašytojams, pradėjusiems rašyti dar prieš spaudos uždraudimą. Iš jų tai ir išaugo keturi užbaigti ir du dar rašomi mano *Aleksandryno* tomai⁹, bet savaime jų tarpe Vaičiailio negalėjo būti, nes jis dar nebuvo gimęs. Tiek nežinau, kad apie jį rašė (be biografinių žinių, pridėtų prie jo raštų 1903, 1912 m.; abudu amerikiniai) ir 1921 m. (Kaune), dar prakalboje prie Volterio 1904 m. išleisto *Puškin v litovskom perevode*, Vargomatis (J. Širvydas) *Kultūriškuose piešiniuose* 1912 m. (Chicago), kun. Vaičaitis *Viltyje* (vilniškėje) 1909, Nr. 36 ir 1910, Nr. 101–103, J. B. *Vilniaus Kalendoriuje* 1911 m., E. Bukelskis (K. Jasiukaitis) *Sruogos redaguotojo Sekmojoje Dienoje* 1921 m. Nr. 30, Paparonis (kun. Šmulskštys) 1922 m. 20 *Skaitymų* knygoje (P. Vaičiailio kūryba), Z. Kuzmickis *Iliustruotoje Lietuvoje* 1926 m. Nr. 7 ir almanache *Gubos* 1927 m., Rapolas Mackevičius *Vilniaus Kalendoriuje* 1927 m. Gal kai ką iš tų dalykų galėtumėt rasti ir Chicagos kazimieriečių kolegijos bibliotekoje, kurioje, sako, yra vis dėlto nemaža lietuviškų knygų. Tai tiek tegaliu Jūsų rūpimu klausimu parašyti. Trūksta ir man medžiagos ir, be to, jaučiuos nekaip, nes poryt iš čia išvažiuoja į Jūsų Chicago mano brolis Viktoras¹⁰ mėginti kokį darbą gauti. Kadangi savaime aišku, kad jo matematika tenai niekam nėra reikalinga, tai svajoja kokio šlaviko darbą gauti. Išvažiuoja, nes gal greitai laiku atvyks iš Anglijos tenai fabrike dirbusi jo žmona, tai nenori atsidurti tokioje padėtyje, kad turėtų iš žmonos darbo gyventi. Bet aš lieku čia vienas, kad ir tarp gerų žmonių (liksime 8 vieni lietuviai – angliško žodžio jau antri metai negirdžiu). Sužinojau neseniai ir priežastį, dėl kurios *Naujienos* mano knygpalaikės nebaigia spausdinti – mat tie žmonės, kuriems šis mano rašinys atrodė įdomus, paskaitė ir tylėjo. O kiti buvo rašę redakcijai net laiškus, kam *Naujienos* spausdinančios ten šiuos nuobodžiausius rašinius apie senas maldaknyges. Tai redaktoriai, bijodami prenumeratorių nustoti ir girdėdami vien papeikimus, bet nė vieno gero žodžio, ir ieško priekabių, kaip neišspausdinti ligi galo. Tai atleiskite už per ilgą senio pasiplepėjimą. Jūsų

Vac. Biržiška

⁹ „Aleksandrynas“ išleistas 3 tomiais po Vac. Biržiškos mirties (Čikaga, 1960, 1963, 1965). Spaudai parengti padėjo Mykolas Biržiška.

¹⁰ Viktoras Biržiška (1886–1964), matematikas, profesorius.

1954.V.4

Didžiai gerbiamoji Ponia,

Ačiū Jums už Jūsų nuoširdų laišką dėl enciklopedijos. Tačiau atvirai pasakysiu, kad, kiek tai mane liečia, aš II tome esu visai nepatenkintas¹¹. Mat susidarė toki padėtis, kad daug kas, kas man būtų visai nepriimtina, čia buvo įkišta be mano žinios. Mat turime naują „kalbos taisytoją“, kuris kai kuriais požiūriais yra tiesiog pamišęs ir mano atiduodamą jam peržiūrėti medžiagą daug kur savavaliai sudarkė, man to nerodydamas, bet tiesiog nešdamas į spaustuvę¹². Tiek kalbos požiūriu, įvesdamas kai kurių idiotiškų naujadarų (kaip toji idiotiška *grutė* ir kai kurie kiti perlai), tiek kitur ir tekstą sudarkydamas. Na, dabar tai jau to nebus, nes taip patvarkiau, kad tomo redaktorius, gaudamas tekstą iš to enciklopedijos darytojo, tuojau, prieš atiduodant spaudai, brauktų velniop visa tai, ką anas prirašo, ir dabotų, kad ir rašybos jis nenuaujintų, sekdamas skardiniu *Klaidų vadovu*¹³, kaip kad jis buvo padaręs II tome. Kas dėl teksto kondensavimo, tai ir taip jau aš išspaudžiu pats visą vandenėlį, kokį tik galiu, bet vis dėlto kai ką tenka ir palikti. Kas dėl stiliaus, tai enciklopedija turi savo stilių ir jo mes laikomės. Vengiu ir tokių trumpinimų, kurie kartais galėtų ir nesusi-pratimus iššaukti, o be to, sutrumpinam tik kai kuriuos techninius terminus, bet ne šiaip sau žodžius. Kas dėl biografijų, tai jei kokią dedame, tai stengiamės lietuviams ją duoti kiek pilnesnę, juo labiau kad daugelio, ypač tų, kurie liko Lietuvoje ar yra Sibiran ištremti, negalime pilnai apibūdinti, tai bent atsilošiam ant tų, kurie čia ar Vak. Europoje yra.

Žinoma, nėra lengvesnio darbo, kaip daryti šiokių ar kitokių priekaištus kitų daromam darbui (mes tokių įvairių priekaištų kalnus gauname ir net renkam ir ruošiamės kada nors juos atskirai paskelbti, kad visi pamatytų, kuom būtų enciklopedija virtusi, jei mes visų tų viens kitam prieštarausiančių priekaištų būtumėm atsi-žiūrėję). Bet tepamėgintų jie patys panašų darbą dirbti – pažiūrėtumėm, kas iš to išeitų. Šiaip jau toks mano likimas – jau 50 metų tarnauju, kaip moku, savo tautai ir tai beveik vien tiktai plunksna, bet niekados dar man neteko susidurti su teigiamu to darbo įvertinimu – ką nepadaryk ar parašyk, vis viena nieks gero žodžio apie tai neparašys, bet tik ieškos progos, kur įgnybti. Štai kad ir dabar – Ivinskis recenzavo

¹¹ Nuo 1953 m. vasario Vac. Biržiška gyveno Bostone, dirbo „Lietuvių enciklopedijos“ vyriausiuoju redaktoriumi. Šis laiškas šiek tiek atskleidžia enciklopedininkų darbo kivičius, nesutarimus, dėl kurių Biržiška turėjo pasitraukti iš darbo Enciklopedijoje. Suredagavo tik tris pirmuosius tomus ir peržiūrėjo pusę 4-ojo tomo medžiagos.

¹² Enciklopedijos 2-ojo ir tolesnių tomų kalbą taisė Petras Būtėnas.

¹³ Turimas galvoje, matyt, „Lietuvių kalbos vadovas“, parengtas Pr. Skardžiaus, St. Barzduko ir J. M. Laurinaičio, išleistas Vokietijoje 1950 metais.

mano knygutę *Aiduose*, bet vien teieškojo vietų, prie kurių galėtų prikibti ir apspjau-dyti¹⁴. Taip paprastai būdavo ir su kitais mano darbais. Tai jau susilaukęs senatvės – baigiu jau greitai 70 metų, prieinu išvados, kad tik be reikalo sau ir kitiems savo niekam nereikalingu darbu gaišinau laiką ir energiją.¹⁵ O su ta enciklopedija tai tiek Lietuvoje¹⁶, tiek ir čionai aš tik įsivėliau į durniausį mano gyvenime darbą. Lietuvoje dėl jos turėjau mesti į krepšį apie desėtką savo pradėtų ir dėl jos neužbaigtų savo darbelių iš Lietuvos praeities, o ir čia panašiai įvyko – nors ir buvau nusistatęs per porą metų sutvarkyti ne mažiau kaip 10 000 mašinėle spausdintų įvairios mano lituanistinės medžiagos puslapių (kurių vis viena nieks nebūtų spausdinęs), bet dėl tos enciklopedijos vos tesugebėjau ligi šiol 3250 lapų surašyti, o visas kitas lieka dar didžiausia krūva užrašytų popiergalių, kurie, man gal neužilgo kojas pakračius, bus po to kartu su kitais mano baigtais rankraščiais išmesti į sąšlavų dėžę. O ar beverta juos ir spausdinti, jei jie niekam nebus reikalingi, jei bent keliems „kritikams“ duotų medžiagos kokiems naujiems puolimams ir prėgos savo protą parodyti. Nes, pvz., ir tokią mano knygutę, kaip *Senujų lietuviškų knygų istorija*, kuriai parašyti įdėjau keletą desėtkų metų darbo ir tūkstančius nemiegotų nakčių, iš viso berods nė 100 žmonių nenupirko, ir tuo būdu neturiu galimumo nei antrosios dalies, kad ir surinktos bei sulaužytos, išspausdinti.

Atleiskite tuos mano senatviškus pasiplepėjimus – ne Tāmstai aš tuos anksčiau paminėtus priekaištus taikiau, tiek tiktai, kad pasinaudojau Tāmstos laišku, kaip gera proga atvirai pasikalbėti su asmenim, kurią visados aukštai gerbiu ir neabejoju Jos nuoširdumu.

Na, ką padarysi – starost ne porok, no bolšoe svinstvo, kaip sako maskoliai. O man senatvė juo labiau yra didelė kiaulystė, kad esu visai vienas, savo vieno globai ir likimui pavestas.

Stipriai bučiuoju rankas

Jūsų

Vac. Biržiška

¹⁴ Minima recenzija išspausdinta: *Aidai*, 1954, nr. 4, p. 181–184.

Vac. Biržiškos atsiliepimas subjektyvus, emociškai perdėtas – Z. Ivinskio recenzija anaip tol nėra neigiama, joje išsakyta nemaža pagyrimų knygos autoriui.

¹⁵ Neviltingi laiško žodžiai atskleidžia ligoto, pavargusio, nesyk nesuprasto, įskaudinto darb-tuolio profesoriaus dvasinę būseną. Rašyta pusantrų metų prieš mirtį.

¹⁶ Vac. Biržiška buvo prieš karą leistos pirmosios visuotinės „Lietuviškosios enciklopedijos“ redaktorius.